

Бојана С. МИЛОСАВЉЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Учитељски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 13.11.2019.
Прихваћен: 12.02.2020.

О ЕМПАТИЈИ И ИЗРАЖАВАЊУ САОСЕЋАЊА – ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ ИНТЕНЦИЈЕ СЛАГАЊА**

У раду су на корпусу говореног језика, са семантичко-прагматичког аспекта, представљена два типа говорних стратегија којима се изражава саосећање и пружа емпатијска подршка саговорнику, односно представљене су комуникативне јединице (КЈ) којима се те стратегије остварују. Један од закључака је да се многе описане КЈ с илокуцијом изражавања саосећања и пружања емпатијске подршке саговорнику налазе и у сфери говорне етикетије, што је показатељ да се, описима разговорног језика и говора свакодневне комуникације, границе говорне етикетије могу проширивати, с једне стране, на индиректне језичке форме говорне етикетије и, с друге стране, на њен невербални аспект.

Кључне речи: изражавање саосећања, емпатија, пружање емпатијске подршке саговорнику, интенција слагања, говорне стратегије, комуникативне јединице, прагматика, семантика, говорна етикетија, разговорни језик.

1. Уводне напомене

Истраживање које смо за ову прилику спровели представља наставак нашег ранијег истраживања о интенцији слагања (в. Милосављевић 2019). Испитујући комуникативне јединице (КЈ) с илокуцијом подржавања саговорника у мишљењу и поступању, као што су *Да*, *Наравно*, *Тако је* и др., о слагању смо том приликом рекли следеће.

1) Комуникативни смисао и илокутивна снага говорног чина слагања распознају се у дијалогској структури коју чине реплика стимулус и реплика реакција, као и читав комуникативни контекст. Отуда се може говорити о различитим интенцијама слагања.

---

*bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs

** Истраживање у раду спроводи се у оквиру пројекта бр. 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, а изводи се у Институту за српски језик САНУ.

2) Међу издвојеним интенцијама слагања, на основу нашег запажања, а и на основу запажања других аутора, прототипичним слагањем сматра се слагање као подржавање саговорника/другога у мишљењу и поступању.

3) То подржавање саговорника/другога пак у комуникацији испољава се у два општа вида: као истицање исто мишљености, где се потцртава општи став симпатије према саговорниковом мишљењу – нпр. *Слажем се са тобом*, и као одобравање саговорниковог поступања, где се потцртава емпатијска подршка другога, тј. саговорника – *Добро је што сте тако урадили*.

4) Одобравање саговорниковог поступања, према нашем истраживању, није једина интенција слагања којом се на емотивном плану исказује став емпатије према саговорнику. Ту су још и оправдавање другога, похвално говорење о другоме (величање, упућивање комплимената), благосиљање, али и друге интенције.

Стога овом приликом наша истраживања иду даље, и то у правцу испитивања оних интенција слагања којима се манифестује управо тај говорников став емпатије према другоме и којима се саговорнику пружа психолошка подршка.

2. Предмет, метод и циљ истраживања

Тако су предмет истраживања у овом раду били искази као комуникативне јединице (КЈ) којима се у говорном процесу пружа емпатијска подршка саговорнику, односно којима се изражава саосећање, као што су: *Жао ми је, Баш ми је криво, Држи се, Не дај се, Не брени, Не бој се, Биће све у реду, Јеси ли добро?* и др. Опште прагматичко значење 'пружање емпатијске, психолошке подршке саговорнику' јединице овога типа добијају у контексту, у говорној интеракцији дијалогског типа. С обзиром на то да дијалог представља најприроднији вид људске комуникације, ово истраживање смо спровели на корпусу говореног језика, тако да смо анализирали дијалогске разговоре преузете из књижевних дела и примере из разговорног језика, односно свакодневне комуникације, као и са интернета, из језика форума¹, те се у теоријско-методолошком опису ослањамо на семантичко-прагматичка истраживања разговора и дијалога, као и говорних чинова. Циљ рада је био да се сагледају функционалне особине ових јединица узимајући у обзир илокуцијски аспект њихове употребе – смисао, намеру, ситуацију и говорни чин. Тиме се, с једне стране, детаљније осветљава и комуникативно-прагматичка категорија слагања, саглашавања са саговорником значајна за организацију говорне интеракције. С друге стране, овакво истраживање доприноси и дескрипцији разговорне врсте језика која је неопходна не само у процесу нормирања разговорног језика него и шире.

Но, пре него што нешто више кажемо о резултатима нашег истраживања, погледајмо како се на емпатију, као примарно психолошки феномен, гледа у комуникацији.

¹Списак извора дат је на крају рада.

3. Емпатија као категорија лингвистичке прагматике

У научним оквирима психологије људске осећајности изражавање емоција пред другима не посматра се само као индивидуални чин него и као социјални чин. Свако изражавање емоција у пољу социјалне комуникације добија експлицитно или имплицитно значење одређене поруке. Та порука у најопштијем смислу има значење да субјект тог тренутка доживљава нешто важно и да од другог очекује неку реакцију (Миливојевић 2004: 108). Емпатија отуд представља непосредни емоционални одговор појединца на туђе искуство (Таценко 2015). Код емпатије појединац покушава да осети исто што и други, да се идентификује са њим, да схвати, открије основну логику другог, његова уверења о себи, о другима, да дешифрује његов референтни оквир како би могао приближно доживети оно што он доживљава (Миливојевић 2004: 112).

У комуникацији изражавање разумевања осећања свог комуникативног партнера и пружање психолошке подршке током комуникације кључ је успешне комуникације. Зато неки истраживачи о емпатији као језичком феномену говоре у контексту конверзационих импликатура. Наиме, сваки вид сарадње представља прагматичку компоненту емпатије, односно придржавање принципа сарадње омогућује остваривање емпатијских импликатура, што је предуслов за стварање позитивног емоционалног и психолошког расположења, за постизање највишег комуникацијског ефекта. Или, другачије речено, игнорисање емотивног и психичког стања саговорника снижава степен продуктивности говорне интеракције и не могу се сматрати фактором цивилизоване комуникације (Седов, према Нестерова 2011: 75).

Ово показује да је емпатија као феномен сложене природе и да на њу треба гледати с различитих аспеката – с емоционалног, социјалног, когнитивног и комуникативног, односно прагматичког. Овај прагматички аспект најмање је изучен. Тако, према појединим истраживачима, емпатија се може и негативно тумачити, нарочито зато што омогућује да се у комуникацији језиком манипулише. Наиме, способност уживљавања у психо-емотивно стање другог, свог саговорника и могућност дешифровања његовог референтног оквира омогућује говорнику да свој говорни израз обликује тако да циљано делује на саговорника, па и да манипулативно утиче на његово понашање. Ова страна емпатије, свакако, може се сматрати њеном негативном страном, али може представљати и њену позитивну страну, у оној мери у којој се и сама манипулација може сматрати позитивном, нпр. у педагогији, у комуникацији родитеља са децом и сл., где одрасли, руководећи се психо-емотивним стањем деце, настоје свесно – похвалним говорењем, давањем комплимената и ласкањем – да утичу на њихово понашање у циљу васпитања, образовања итд.

4. Емпатијско пружање подршке у говорној интеракцији и изражавање саосећања – анализа резултата

Погледајмо сада како у говорној интеракцији говорник исказује став емпатије пружањем психолошке подршке саговорнику.

У комуникацији испољавање става емпатије и пружање психолошке подршке јавља се или као реплика реакција на одговарајућу реплику стимулус или као спонтана реакција проистекла из одређене пресупозиције. У сваком смислу, дакле, реч је о реактивном чину; мора постојати стимулус, вербални или невербални.

Емпатијско пружање подршке у комуникацији подједнако се јавља и поводом негативних догађаја и поводом позитивних (Кузњецова 2010: 82).

У првом случају, реч је о испољавању осећања заједничке жалости с оних кога је задесила несрећа, невоља, а које можемо назвати *саосећање* будући да се у Речнику МС *саосећање* дефинише као „осећање разумевања према туђој жалости, невољи, суделовање у нечијој жалости, саучешће, сућут”.

У другом случају, реч је о испољавању осећања заједничке радости с оних ко је доживео неку пријатност, срећу, а које у српском језику можемо означити лексемама *сарадост*, односно *сарадовање*².

Ми овом приликом пажњу посвећујемо само саосећању.

На плану језичког израза јединице којима се изражава саосећање и пружа емпатијска подршка саговорнику нису у великој мери конвенционализоване. По синтаксичким обележјима различите су природе. Али, без обзира на синтаксичку хетерогеност, ове КЈ се у контексту свакако препознају као типски искази одређене илокутивне снаге, односно као експоненти појединих говорних чинова, као и сигнали одређених говорних стратегија. Стога су параметри према којима се оне могу сагледавати и описивати прагматичке природе. Наиме, ти параметри су исти као и параметри по којима смо описивали КЈ са илокуцијом подржавања саговорника, а о чему смо у ранијем истраживању говорили. Подсећања ради, реч је о параметрима који се тичу позиције говорника – тј. оријентисаности КЈ на „ја–позицију” говорника или на „ти–позицију” саговорника, степена категоричности у исказивању илокуције, степена интензитета, емоционалности (експресивности) и сфере употребе (в. Миросављевић 2019: 160). Отуда ћемо КЈ којима се изражава саосећање, имајући у виду наведене прагматичке параметре, посматрати кроз говорне стратегије којима се у комуникацији пружа емпатијска подршка саговорнику.

²Што се тиче употребног статуса лексема *саосећање* и *сарадост* у српском језику, можемо рећи следеће. *Саосећање* је општеупотребна реч. Лексема *сарадост* пак није у широкој употреби – забележена је у Речнику МС и поткрепљена само једним примером Б. Кнежевића. Међутим, према нашем увиду, лексема *сарадост* и *сарадовање* врло су честе у религијском дискурсу, те илустрације ради наводимо речи из беседе једног српског владике – „То је оно што можемо да научимо и од Светог пророка Илије – да у сваком тренутку будемо с Богом и тада ћемо имати спокој да у сваком тренутку имамо саосећај са онима који плачу и сарадост са онима који се радују.”

Према увиду у нашу грађу и према консултованој литератури, можемо рећи да се саосећање и емпатијска подршка саговорнику исказују двама типовима говорних стратегија. Први тип стратегија има за циљ – ’покажи саговорнику да дату ситуацију на исти или сличан начин доживљаваш као што је и он сам доживљава’. Други тип стратегија има за циљ – ’покажи саговорнику да ти је у датој ситуацији стало до њега, да си му партнер, сарадник, помагач’.

У даљем тексту представимо подробније ове говорне стратегије и КЈ којима се оне остварују.

4.1. *’Покажи саговорнику да дату ситуацију на исти или сличан начин доживљаваш као што је и он сам доживљава’*

Изражавање саосећања на овај начин у говору се може остваривати експлицитно – конвенционалним начином изражавања жаљења – нпр. *Жао ми је [ишћо ти се ћо догодило], Криво ми је [због тебе]* и сл. или имплицитно – неконвенционалним експресивним говором.

За експлицитно изражавање саосећања изражавањем жаљења користе се конвенционалне КЈ које су оријентисане на „ја–позицију” говорника. У њима је говорник носилац ситуације ’осећати разумевање према саговорниковој жалости, тузи, невољи’. На површинској структури тих исказа говорник као носилац ситуације, тј. као доживљавалац емоције туге, жалости, може бити персонализован на различите начине.

Може бити персонализован обликом датива личне заменице за 1. лице једнине, најчешће у енклитичком облику, у функцији семантичког субјекта, и то у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и прилозима *жао, криво* у функцији семантичког језгра – нпр. *Жао ми је [ишћо ти се ћо догодило], Криво ми је [због тебе]* и сл.

Говорник може бити персонализован и перформативним обликом глагола — обликом за 1. лице апсолутног презента, и то глагола *жалити, сажаљевати, саучествовати, саосећати* – *Жалим, Сажаљевам, Саучествујем у болу (тузи), Саосећам са тобом* и сл.

Може бити персонализован и обликом присвојне заменице која одговара 1. лицу једнине, а то је *мој, -а, -е*. Њега налазимо у формама *Моје саучешиће (сажаљење), Прими моје саучешиће*.

Наведени искази углавном функционишу у домену говорне етикеције као форме учтивости формалног стила.

У говору, међутим, саосећање се не мора увек изражавати експлицитно изражавањем жаљења и „ја–позиција” говорника не мора бити увек овако експлицитно дата у структури исказа. Нарочито се у изненадним, спонтаним реакцијама јављају експресивни искази који на формалном плану представљају експоненте редуковане дубинске структуре са значењем ’ја осећам исто што и ти, саосећам са тобом’. Тим експресивним исказима саговорнику се жаљење и саосећање, путем одређених говорних стратегија, на индиректан начин исказује.

Једна од тих стратегија јесте изражавање изненађености, неверице да је дошло до остварења дате ситуације. У ту сврху користе се кратки, екскламативни и/или упитно-екскламативни искази нпр. *Уф!*, *Их!*, *Боже господе!*, *Господе благу!*, *Да ли је могуће?!*, *Није ваљда!* и др.

Али има, Лоло, нешто још страшније!
 Шта може бити тако страшно? Ти се, мала моја сестрице, само узрујаваш.
 Јесте, јесте, Лоло. Мој отац је, изгледа, и Дубравков отац. Ми смо брат и сестра!,
 говорила је јецајући.
Како је то могуће? Мама, је ли то та госпођа казала? (МЈ 2002: 400)

Јесте ли се уселили?
 Још не!
Их! Па што? (РЈ)

Иначе, оваква реакција говорника, како показују примери, јавља се непосредно по сазнању говорника да се ситуација одвија или се одвијала неповољно за саговорника, те је главно средство њихове експресивизације повишени упитно-екскламативни тон, као и израз лица, став тела и друго што може пратити такав тон.

С друге стране, оваквим исказима говорник саговорнику уједно даје и сигнал да настави с причањем. У анализи конверзације искази с овом функцијом називају се „измамљивачи предмета разговора” (Стевић 1997: 141).

Друга говорна стратегија којом говорник саговорнику имплицитно показује да осећа исто што и он, да са њим саосећа, јесте негативно квалификовање и оцењивање ситуације у којој се саговорник као оштећени нашао – нпр. *Ужас!*, *Катастрофа!* и сл., односно негативно квалификовање и оцењивање трећег лица заслужног за насталу ситуацију – нпр. *Бедник један!*, *Бестидница једна!* и др. Ти искази су обично метафорички, садрже хиперболу, сликовита поређења, експресивну лексику негативне конотације, те су прилично илокутивно јаки, снажни и комуникативно ефектни.

Рече му Веља, кад сазнаде за данашње догађаје. – *Па то је читав атентат на твој живот ...*
 – *Ђавоља посла!* – настави Веља (СР 1959: 97).

И како их не би срамота, макар оне тамо у министарству ... Досад се то није дешавало никоме (СР 1959: 97).

Она једва промуца:
 Споменка ме је напала, мама, да си само чула ...
Јаој, бестидница једна! Да нападне тебе. Умири се, сине ... *Неваљалица једна!* ... (МЈ 2002: 336–337)

Међутим, илокутивно су најјачи они искази којима се став емпатије категорици изражава, и то путем осуде. У говору свакодневне комуникације пак илокуција осуде остварује се изразима вербалне агресије усмерене према особи виновнику настале ситуације (призивањем зла на ту особу, прижељкивањем њеног страдања, њене пропасти, проклињањем и сл.). За илустрацију ћемо навести два коментара читалаца дата на интернету поводом новинске

вести о хапшењу једног политичара који је злостављао малолетницу: *Дабогда се распадао од мука, али лагано да дуже траје!, Тог мајмуна треба на смрт, је л' има правде, је л' има своју дјецу, црк'о дабогда!*

4.2. 'Покажи саговорнику да ти је стало до њега, да си му партнер, сарадник, помагач'

Овај сараднички, партнерски однос говорник најексплицитније показује тако што се саговорнику ставља на располагање нудећи се за помоћ — потенцијалну или конкретну, физичку.

Када је у питању потенцијална помоћ, у домену говорне етикеције, установили су се форме *Зови ако ти требам, Штагод да ти затреба, ту сам, За тебе су моја врата увек отворена, Стојим Вам на располагању* и сл.:

А: Да ли је много тешко постићи такав успех?

Б: Па није лако ... Треба радити ...

А: То значи да ја догодине на испиту треба да добијем петицу?

Б: Па ... требало би ... Гледаћемо да добијете ... *Ја ћу вам бити на услузи свакад, кад ви зажелите.*

А: Хвала вам унапред (СР 1959: 35).

Милка је плакала неуздржано, из пуна срца. Од Иванове несрећне погибије нико је, осим њезине рођене мајке, није овако пожалио и казао јој лијепу људску ријеч [...]

– Ево, Милка, што је твоје, па *кад год ти нешто устреба, ти само потражи мене или Кекића* [...] (Бћ 1963: 330)

Када је у питању конкретна, физичка помоћ, у говору се, као релативно устаљени јављају искази типа *Дајте (дозволите), ја ћу* .... Они се, сходно комуникативној ситуацији, у пропозицији допуњују експлицирањем радње коју говорник намерава извршити у корист свог саговорника или се пропозиција не експлицира будући да представља део пресупозиције те се контекстуално распознаје шта је то што говорник намерава да уради за свог саговорника:

И глава ме боли. Кад бих могла мало да поквасим марамицу?

Дајте, ја ћу је [за Вас] *исцедити* кроз прозор у ходнику.

Колико се ви трудите око нас! (МЈ 2002: 260)

Нек остане Виктор ту [у парку] да одем до продавнице да му купим воду.

Важи, важи.

(Виктору) Буди ту, сад ће мама доћи.

(Виктор креће за мамом)

Е, Сања, 'ајде, *ја ћу* [за/уместо тебе отићи и купити воду]. Буди ти с њим. *Ја ћу* (РЈ).

Што се тиче синтаксичко-прагматичких обележја ових КЈ, важно је напоменути да, без обзира на то да ли су оријентисане на „ја–позицију” говорника или на „ти–позицију” саговорника, у њима се, како примери показују, саговорник персонализује или би се, према контексту, могао персонализовати облицима заменице за 2. лице, и то оним падежним облицима који имају значење користи, намене, а то су облици датива *теби (ти) / Вама (Вам)* и акузатива са предлогом *за (за тебе / Вас)*.

И нуђење саговорника јелом и пићем онда када говорник процени да је саговорнику та врста физичког окрепљења потребна као надокнада услед претрпљеног стреса, емоционалног шока, физичког напора и сл. сматрамо једном од стратегија испољавања сарадничког, партнерског односа и имплицитног начина изражавања саосећања према саговорнику:

Љубица ... оде у свој стан. На вратима је дочека домаћица:

– Еј, веселнице, скапала си од глади. Да ти начиним часком кајгану? ...

– Море ти си болесна? – ...провири у собу ова жена, гледајући је с оним простосрдчним женским саучешћем (СР 1959: 115).

Такође и пружање физичке заштите, уточишта саговорнику, као и сама спремност говорника да се физички обрачуна са другим како би (за)штитио свог саговорника од реалне или потенцијалне опасности једна је од стратегија испољавања сарадничког, партнерског односа према саговорнику и пружања емпатијске подршке:

Катица пробуди своју комшиницу [...] исприча јој читав свој удес и замоли је да је неко вријеме прими код себе [...] Есма [...] узела је Катицу за руку као мало дијете и посадила је на широк миндерлук подно ниска прозора.

– *Пас им траг и усташама, нек се само неки усуди на мој праг, одмах ћу га сикиром!* (БЋ 1963: 193).

Ко би знао докле би тако наивно бездушна дјеца задиркивала и кињила малог Тодора, да однекле не испаде четвртошколац Никола Бурсаћ, незграпна крупна дјечачина, и поче отпасивати дебео каиш начињен од старе коњске узде ... Дјеца се нерадо почеше растурати, а Никола приђе дјечаку који још увијек није пуштао летве и узе га за руку.

– *Ајде ти, брате, са мном, па се не бој. Нека га само одсад ко дирне, па ћу се ја с њим старати* (БЋ 1963: 43).

Глава му је била оловно тешка, стегнута потмулим болом, језик му је горио [...] а онда је одједном [...] чуо [...] шапутање:

– *Ником ја тебе не дам, знаш ли ... Идемо ми код наше Катице. Тамо ће теби ... тамо ћемо ми ... ништа се ти не бој* (БЋ 1963: 170, 172).

Као што се може приметити, КЈ којима говорник изражава спремност да физички заштити саговорника од другог имају илокуцију претње. Занимљиво је поменути да се у говору са малом децом врло често вербална агресија, испољена као претња, а и као прекоревачење, усмерава на предмет на којем се дете озледило, нпр. на играчке, камен, дрво итд. и служи томе да се дете умири и утеши. Примера ради, ако дете удари главом о столицу и почне да плаче, није необично чути *Ах, та столица! Неваљала столица! Бије мама столицу!* прстом претећи столицу и сл.

Пружање утехе такође налазимо у илокутивној палети испољавања сарадничког односа према саговорнику и изражавању саосећања. Неки од типичних исказа са илокуцијом пружања утехе јесу они којима се саговорник умирује уверавањем да ће све бити у реду – нпр. *Не брини, све ће бити у реду!* Но, према увиду у грађу, пружање утехе је комплексан говорни чин и захтева посебну пажњу, тако да ћемо овде овај вид пружања емпатијске подршке саговорнику само поменути и илустровати следећим примерима.

Она изведе децу на двориште ... а сама се стаде брисати марамом и дувати уснама, као да је неки велики терет носила. И Гојко ... јој приђе:

– Шта ... не иде вам све као подмазано?

– Ман'те се ... Кад бих знала да ће овако ићи целе године, бацила бих све још сад.

Хе ... а нисте још ништа ни почели. Полако! ... Сваки је почетак тежак (СР 1959: 37).

У говорној интеракцији партнерски однос према саговорнику испољава се и бригом о његовом психо-физичком стању. Та забринутост за саговорника најчешће се исказује питањима: *Како си?*, *Јеси ли добро?*, *Је ли све у реду?*, *Нешто се догодило?* и др. или констатацијама да се примећује промена у његовом изгледу, расположењу, понашању, нпр. *Изгледаш лоше*, *Уморан си*, *Бледа си* и сл.

Кринићу, што само ћутиш – бојажљиво је питала Лола.

Ништа, Лолице, посматрам како се плави море.

Ја волим кад си весела, Кринићу.

Па ја сам весела. ... (МЈ 2002: 238).

Саговорника, уколико се снебива да прича о свом стању, императивним исказима *Реци слободно*, *Не стиди се*, *Отвори душу* и сл. говорник подстиче и охрабрује да говори. Охрабрује га и да се исплаче, односно да плачући да одушка своме болу, тузи. У пружању емпатијске подршке саговорнику велику улогу имају и фамилијарни тон, фамилијарно обраћање, али и загрљај, стисак руке, додир и др., што налазимо у нашим примерима:

Вели нам господин капетан да и ви имате некакве жалбе на пређашњег писара овога среза, господина Перу ... Чујемо да вас је тукао камцијом. Испричајте нам како је то било и зашто.

Капетан се диже, приђе Гојку и метну му руку на раме.

– *Будите слободни ... Испричајте све лепо*, као што сте мени причали (СР 1959: 161).

Шта си то нашла? – трже се Кринка.

Две огрлице, оне из Венеције ... Он тебе воли, ја знам, то ти је Дубравко дао. Је ли да ти је он дао? ...

Јесте – зајецала је Кринка. – И прстен ми је дао – Обећао је да ће доћи ...

Можда ће он доћи – миловала је Лола, сва разнежена.

Неће он доћи ... Опрости ми што ја плачем сада када си ти тако срећна.

Ако, исплачи се. Ја сам осећала да тебе нешто тишти и да нешто кријеш (МЈ 2002: 278).

Иначе, у комуникацији изражавање забринутости за психо-физичко стање саговорника може бити манипулативног карактера. Посебно је манипулативног карактера овај илокутивни вид саосећања у рекламном-пропагандном дискурсу, нпр. у рекламама за различите производе, где се наводном забринутости за психо-физичко стање потенцијалних конзумента, потрошача, типа *Боле вас леђа?*, *Имате уморне ноге?*, *Осећате се уморно?* и сл. емпатијским пружањем подршке настоји допрети до одређених циљних група људи.

У сфери говорне етикеције питањима *Како си (сте)?*, *Јесте ли добро?*, па и *Шта има ново?* и сл. говорник се пак само куртоазно занима за говорниково психо-физичко стање. Таква питања у домену говорне етикеције

имају превасходно фатичку функцију – функцију успостављања контакта са саговорником.

5. Закључна разматрања

Запажања проистекла из спроведене анализе иду у правцу следећих наших закључака.

Прво, говорне стратегије које имају за циљ 'покажи саговорнику да дату ситуацију на исти или сличан начин доживљаваш као што је и он сам доживљава' обухватају следеће стратегије:

- 1) изрази жаљење директно, на конвенционалан начин
- 2) изрази жаљење индиректно, на неконвенционалан начин, и то
  - a. изражавајући неверицу, негодовање да је дошло до одређене ситуације
  - b. квалификујући, оцењујући негативно ситуацију и особу заслужну за насталу ситуацију
  - c. осуђујући особу виновника путем вербалне агресије усмерене према њој.

Наведене стратегије представљају заправо вербализацију одређених емоционалних реакција.

Говорне стратегије које имају за циљ 'покажи саговорнику да ти је стало до њега, да си му партнер, сарадник, помагач' обухватају следеће стратегије:

- 1) стави се саговорнику на располагање, понуди се да помогнеш
- 2) понуди саговорника храном и пићем
- 3) пружи му физичку заштиту, стани у његову одбрану
- 4) пружи му утеху
- 5) изрази забринутост за његово психо-физичко стање.

Стратегије овога типа тичу се махом конкретних, невербалних радњи (остварених или намераваних да се остваре) у говорној интеракцији праћених одређеним језичким формама (исказима).

У говору се ове стратегије често удружују. На пример, изражавање забринутости за саговорника често се удружује са стратегијом нуђења физичке помоћи или, с друге стране, изражавање чуђења, неверице да је саговорник доживео непријатно искуство удружује се са негативним квалификовањем виновника настале ситуације или саме ситуације итд.

Друго, језичке форме, искази којима се остварују наведене стратегије показују у већој или мањој мери препознатљиву предикатско-аргументску структуру карактеристичне лексике. У описаним контекстима функционишу као КЈ са илокуцијом изражавања саосећања саговорнику и пружања емпатијске подршке, односно, шире гледано, припадају КЈ са илокуцијом слагања са саговорником.

Треће, многе описане КЈ са овом илокуцијом налазе се и у сфери говорне етикеције, што је показатељ да се, описима разговорног језика и говора

свакодневне комуникације, границе говорне етикеције могу проширивати, с једне стране, на индиректне језичке форме говорне етикеције и, с друге стране, на њен невербални аспект, те самим тим променити и перспективе њеног истраживања.³

ИЗВОРИ

- БЋ 1963:** В. Џорић, *Prolom*, Rijeka: Otokar Keršovani.
РЈ: Из говора свакодневне комуникације
СР 1959: С. Ранковић, *Сеоска учитељица*, Београд: Народна књига.
МЈ 2002: М. Јаковљевић Мирјам, *То је било једне ноћи на Јадрану*, Београд: Драганић.

ЛИТЕРАТУРА

- Кузњецова 2010:** А. А. Кузнецова, Лингвистически аспект емпатије, *Вестник Челябинского государственного университета*, No 13 (194), 80–82.
Миливојевић 2004: Z. Milivojević, *Емоције: психотерапија и разумевање емоција*, Novi Sad: Prometej.
Милосављевић 2019: Б. Милосављевић, Комуникативне јединице с илокуцијом подржавања саговорника – прилог изучавању интенције слагања, Научни састанак слависта у Вукове дане, 48/1, 157–167.
Нестерова 2011: Т. В. Нестерова, Непрямые способы выражения интенций „сочувствие” и „утешение” в обиходном общении русских, *Русский язык за рубежом*, № 5, 75–81.
Речник МС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
Стевић 1997: S. Stević, *Analiza konverzације*, Београд: Filološki fakultet.
Таценко 2015: Н. В. Таценко, Емпатија як категорија лингвистичној прагматици, *Вісник Запорізького національного університету, Філологічні науки*, №2, 282–288.

³ Такав закључак наилазимо и код Нестерове (в. Нестерова 2011: 80).

Bojana S. Milosavljević

EMPATHY AND EXPRESSION OF COMPASSION – APPENDIX TO THE EXAMINATION
OF AGREEING INTENTION

Summary

In this paper, on the corpus of spoken language, from the semantic-pragmatic viewpoint, two types of speech strategies are expressed, which express compassion and provide empathetic support for the interlocutor, actually communicative units that realize these strategies are presented. The analysis showed that one type of strategy aims to "show the interlocutor that you are experiencing the situation in the same or similar way as he or she is experiencing," while the other type of strategies is to "show the interlocutor that you care about him or her, that you are his partner, associate, helper". One of the conclusions is that many of the described communicative units with the illocution of expressing compassion and empathetic support for the interlocutor are also in the sphere of speech etiquette, which is an indication that the boundaries of speech etiquette can be extended to the indirect linguistic forms of speech etiquette and to its non-verbal aspect.

Key words: compassion, empathy, agreeing intention, speech strategies, communicative units, pragmatics, semantics, speech etiquette, spoken language.